

Павлик В. І.,

Національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ТОНАЛЬНОСТІ ЖАНРУ “ГЛОСА”

Категорія тональності є важливою характеристикою тексту окремо взятого мовленнєвого жанру. Актуальність обраної теми наукової статті зумовлена загальною спрямованістю сучасних наукових розвідок в галузі лінгвістики тексту на питання дослідження конкретних жанрів певних функціональних стилів у зв'язку з комунікативно-прагматичною переорієнтацією мовознавчих досліджень в галузі тексту. Метою статті є окреслення лексико-семантичних стилістичних засобів тональності текстів газетного жанру “глоса”.

Ключові слова: жанр “глоса”, тональність тексту, емотивність, метафора, епітет, метонімія, антитеза, оксюморон, зевгма.

Категория тональности является важной характеристикой текста отдельно взятого речевого жанра. Актуальность выбранной темы научной статьи обусловлена общей направленностью современных научных исследований в области лингвистики текста на вопросы исследования конкретных жанров определенных функциональных стилей в связи с коммуникативно-прагматической переориентацией языковедческих исследований в области текста. Целью статьи является определение лексико-семантических стилистических средств тональности текстов газетного жанра “глосса”.

Ключевые слова: жанр “глосса”, тональность текста, эмотивность, метафора, эпитет, метонимия, антитеза, оксюморон, зевгма.

The category of tonality is an important text characteristic of a specific speech genre. The actuality of the topic chosen for the scientific article is due to the fact that most modern scientific investigations in the field of text linguistics concentrate on studying specific genres of certain functional styles which is caused by communicative pragmatic reorientation of linguistic research in the text. The article aims at outlining the lexical-semantic stylistic means of text tonality in the newspaper genre “gloss”.

Keywords: genre “gloss”, text tonality, emotivity, metaphor, epithet, metonymy, antithesis, oxymoron, zeugma.

Глоса (die Glosse) – це газетно-публіцистичний жанр, який, за класифікацією німецьких жанрів преси, належить до аналітичних жанрів, у яких робиться наголос на висловленні певної важливої думки (meinungsbetonte Textsorten). Основою таких жанрів є тлумачення й оцінка певного явища [9, с. 490]. Є.В. Розен характеризує глосу як стислу, концентровану замітку, яка впливає на читача поєднуючи легкість форми з неспростовністю аргументів, які в ній наводяться [5, с. 21]. М.П. Брандес зазначає дотепність і сарказм глоси й характеризує її як сатиричний жанр, який часто використовується у політичній полеміці [1, с. 208].

Грунтовніші дослідження газетно-публіцистичного жанру “глоса” проводилися та проводяться у німецькому мовознавстві. Г-Г. Люгер визначає глосу як журналістський жанр, у текстах якого робиться особливий наголос на висловленні певної важливої думки (meinungsbetonte Texte), які відрізняються від інформаційно-спрямованих текстів (informationsbetonte Texte) й від коментарю. У текстах, які акцентують висловлення думки, мова йде про “тлумачення й оцінку” [8, с. 139-137].

К. Брінкер також вважає аргументований розвиток теми загальним методом зображення, який використовується в глосі [6, с. 7].

Б. Зандіг наголошує, що центральною дією для глоси є оцінка. Оцінювання базується на переконаннях, які повинні бути близькі учасникам мовленнєвого процесу для розуміння висловлених оцінок. Передбачається спільність поглядів адресанта та адресатів, яка зближує їхній зв'язок. Часто висвітлення та оцінка порушених проблем скеровується автором на певну читачську аудиторію. Мовознавець стверджує, що оцінка, як правило, базується на аргументації, яка, у свою чергу, передбачає інформування [9, с. 497-498].

Тональність – це категорія тексту, що виражає інтенцію адресанта в залежності від якостей об'єкта мовлення й ставлення його до цих якостей. Тональність уособлює в собі концентрат всіх експресивних засобів тексту які застосовує автор у своїй мовленнєвій діяльності з метою відображення сутності предмета викладу і свого особистого ставлення до нього [2, с. 77]. Експресивність визначається при цьому як ефект, що виникає при будь-якому відхиленні від норм мовного узуса з-за раціональної чи емоційної причини [7]. Експресивність – це результат реалізації таких прагматичних параметрів тексту як оцінність та емотивність. Емотивність – це перенесення психологічної категорії емоційності в сферу лінгвістики, лінгвістична характеристика тексту, сукупність мовних засобів, спроможних викликати емоційний ефект, викликати в адресата відповідні емоції [3, с. 185]. У той же час емоційність залишається психологічною категорією характеристики особистості, її емоційної сфери, що характеризує зміст, якість та динаміку емоцій. С.М. Іваненко пише про те, що мова має набір нормативних (нейтральних) і експресивних засобів, які розглядаються як відхилення від норми, і в залежності від інтенції адресанта під час його мовленнєвої діяльності використовуються для створення тієї чи іншої тональності в тексті, продукті мовленнєвої діяльності. Таким чином, тональність розглядається як текстова категорія, а експресивність як мовна [2, с. 75].

Серед основних типів стилістичної тональності С.М. Іваненко виділяє драматично-епічну стилістичну тональність. Даний тип тональності зустрічається в прозі, яка за своєю жанровою специфікою тяжіє до драми. Серед літературних жанрів це, насамперед, новела, однак і в творах інших жанрів (роман, оповідання, епос, есе, глоса, фейлетон, репортаж) у тій чи іншій мірі представлена драматично-епічна тональність. Різновидами основної стилістичної драматично-епічної тональності розглядаються трагічна тональність, патетична та гу-

мористична, як вияв комічного. Складовими гумористичної тональності є іронічна, саркастична та сатирична тональності [2, с. 255-260].

Особливістю гумористичної тональності текстів газетно-публіцистичного жанру “глоса” і її головним проявом є іронічна тональність. Іронічна та іронічно-саркастична тональність газетно-публіцистичного жанру “глоса” втілюються автором за допомогою залучення засобів різних мовних рівнів, адже іронія – це комплексна стилістична фігура [4, с. 164].

Лексико-семантичні стилістичні засоби газетно-публіцистичного жанру “глоса” представлені фігурами заміщення та сумісності. Найпоширенішими у текстах глос є такі фігури, як метафора, епітет, метонімія, антитеза оксюморон і зевгма. За допомогою цих стилістичних засобів автор висловлює свою імпліцитну, переважно негативну, експресивну оцінку. Розглянемо вживання лексико-семантичних стилістичних засобів текстів глос на прикладах.

У метафорах текстів глос автор експресивно розкриває сутність порушеного явища через інше: *Endlich fallen Torhüter wieder wie Bahnschranken, befinden sich Abwehrspieler im Tiefschlaf, verzetteln sich ewige Talente im Mittelfeld an einem “zu-viel-klein-klein” und hängen Stürmer in der Luft.* (“Reichlich Futter”, Die Welt, 05.08.2005).

Епітети у текстах глос експресивно підкреслюють рису, визначальну якість предмета або явища, описаного автором: *Und dann stellt man auf einmal fest, das wir, dieses alte, verbrauchte, immer wieder totgesagte, angeblich so schauerlich reformunfähige, in sklerotischer Erstarrung gefangene und überbürokratisierte Europa, dass wir also tatsächlich – und zwar unangefochten – an allererster Stelle liegen, bei allen Medaillen ...* (“Europa hat gewonnen”, Die Welt, 25.08.2008).

Використовуючи одиниці метонімії, автори глос підкреслюють експресивність тексту, вказуючи на зв'язки між категоріями та поняттями у мисленні людини, наприклад: *Schließlich wird allenthalben geklagt, dass die Schulen den Musikunterricht vernachlässigten, die nachwachsende Generation mit Johann Sebastian Bach oder Ludwig van Beethoven nichts mehr im Sinn habe ...* (“Klassik sorgt für Ordnung”, Die Welt, 03.05.2008)

Антитези текстів глос є тими засобами експресивного контрасту, у якому концентрується імпліцитна емоційна оцінка автора, переважно негативна, наприклад: *Wir hatten nicht gedacht, dass die Araber so etwas brauchen, beziehungsweise wir hatten gedacht, dass sie so etwas schon haben, aber nicht Museum, sondern Harem nennen, insofern dort immer schon zeitgenössische Körperkunst gesammelt wurde.* (“Das Letzte”, Die Zeit, 18.01.2007).

Гра слів у текстах жанрової форми “глоса” експресивно виділяє те місце, яке є ключовим для розуміння іронії усього тексту, наприклад:

Warum wählen wir sonst einen Zweiten der Tour de France zum “Sportler des Jahres”, einen Fehlerhaften und Gestrauchelten, und setzen ihn über einen fitten und fettarmen Michael Schumacher? Weil er so ist wie wir – und weil er so isst wie wir! ... Zu grausam ist doch die Perspektive, jedes Jahr drahtig und dürr durch das Land von Croissants und Creme fraoche radeln zu müssen! Dabei weiß jeder, dass leerer Magen ein schlechter Ratgeber ist – und bestimmt auch ein schlechter Radfahrer. Und selbst Kindern ist klar, dass Schokoriegel fitnessfördernd wirken. Heißt es doch schließlich: Mars macht mobil! Manchmal sogar T-Mobil. (“Einer wie wir“, Die Welt, 15.04.2004).

Особливо експресивними лексико-семантичними стилістичними фігурами жанрової форми “глоса” є оксюморон і зевгма. За допомогою них автор поєднує протилежні поняття, або такі, що не поєднуються логічно. Ці стилістичні фігури особливо яскраво висловлюють оцінно-емоційне ставлення автора до порушеної проблеми, наприклад: *Der lauteste Sound aber in all dem dröhnenden Getalke über die Hautdichte von Kellermenschen, frühkindliche Monsterprägung, Abwasserpumpensysteme und Leinenzwang ist ein ohrenbetäubendes Schweigen.* (“Unsere Sklavinnen”, Die Zeit, 15.05.2008).

Trennungsgeld wurde erst trendy, als der Mensch sich immer häufiger anmaßte, zu trennen, was Gott zusammengefügt hat: Erst die Kost, dann den Müll und “Take That” und zuletzt die jugoslawischen Teilrepubliken oder Uschi Glas und ihren Mann. (“Trennungsgeld”, Die Welt, 30.01.2004).

Підсумовуючи, необхідно наголосити, що інструменти стилістики тексту глос є засобами імпліцитної негативної оцінки автором порушених явищ, більшість стилістичних засобів несуть у собі імпліцитний зміст і потребують декодування. Розуміння іронії глос, яка висловлюється зокрема і за допомогою лексико-семантичних засобів є чинником, зорієнтованим на конкретну, непересічну читачку аудиторію цього жанру.

Література:

1. Брандес М. П. Стилистика текста. Теоретический курс: учебник. – [3-е изд., перераб. и доп.] / М. П. Брандес – М. : Прогресс-Традиция, ИНФРА-М, 2004. – 408 с.
2. Іваненко С. М. Поліфонія тексту: монографія / С. М. Іваненко. – К. : Видавничий центр КДЛУ, 1999. – 318 с.
3. Маслова В. А. Коммуникативная природа и параметры экспрессивности текста / В. А. Маслова // Человеческий фактор в языке. Языковые механизмы экспрессивности. – М. : Наука, 1991. – С.179-205.
4. Прокофьев Г. Л. Ирония как прагматический компонент высказывания: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Прокофьев Геннадий Леонидович – К., 1988. – 206 с.
5. Розен Е. В. На уроке – немецкая газета. Изд. 3-е перераб. – М., “Просвещение”, 1974.
6. Brinker K. Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden, 5. Auflage. Berlin, 2001.
7. Hänse G. Einstellungen als Kategorie zur Erfassung sprachlich reflektierter Beziehungen zwischen Text und Produzent und textreferentielltem Objektbereich / G. Hänse // Deutsch als Fremdsprache. – 1981. – № 4. – S. 208-214.
8. Lüger H.-H. Pressesprache, 2. Auflage. Tübingen, 1995.
9. Sandig B. Textstilistik des Deutschen. – Berlin, New York : Walter de Gruyter, 2006.